

دوزبانگی

تهدید یا فرصت؟

بررسی رابطه دوزبانگی با خلاقیت و پیشرفت تحصیلی
در دانش‌آموزان ۱۲ تا ۱۸ ساله شهر بانه

ابراهیم مارابی

کارشناس ارشد مشاوره

چکیده

مقدمه و هدف: در جهان کنونی پدیده چندزبانگی امری عادی است و یافتن کشوری که در بین گویشوران آن حداقل دو زبان وجود نداشته باشد، تقریباً امری محال به نظر می‌رسد. دوزبانگی عبارت از حالتی است که فرد به زبان دیگری غیر از زبان مادری خود آموزش می‌بیند. هدف پژوهش حاضر عبارت بود از بررسی رابطه دوزبانگی با خلاقیت و پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان دوزبانه و یک زبانه شهر بانه. روش: نمونه پژوهش شامل ۲۲۳ دانش‌آموز دختر و پسر (۱۵۵ دانش‌آموز دوزبانه کرد - فارس و ۶۸ دانش‌آموز یک زبانه فارس) بود که به صورت نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای از دانش‌آموزان ۱۲-۱۸ ساله شهر بانه انتخاب شدند. ابزار مورد استفاده در این پژوهش عبارت بود از: آزمون تفکر خلاق تورنس (TTCT، فرم B) و کارنامه تحصیلی دانش‌آموزان، که با استفاده از ضریب همبستگی دو رشته‌ای نقطه‌ای تحلیل شد.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که دوزبانگی با خلاقیت و مؤلفه‌های آن (ابتکار، بسط، سیالی و انعطاف‌پذیری) رابطه معناداری دارد، اما بین دوزبانگی و پیشرفت تحصیلی رابطه معناداری دیده نشد. نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌های به دست آمده می‌توان نتیجه گرفت که دوزبانگی نه فقط تهدید نیست، بلکه در صورت توجه مناسب و به موقع به زبان مادری، می‌تواند به تقویت دیگر مهارت‌های شناختی و از جمله مهارت تفکر خلاق منجر شود.

کلیدواژه‌ها: دوزبانگی، خلاقیت، پیشرفت تحصیلی.





بیان مسئله

تأثیر مدت زمان و فشردگی استفاده از هر زبان حاصل می‌شود. دوزبانه‌های همزمان در صورت تداوم دروندادها و فرصت‌های معنادار می‌توانند تبدیل به سخن‌گویان ماهری در هر دو زبان شوند. در دوزبانگی متوالی، در اغلب موارد، زبان اول (زبان خانه) به‌عنوان زبان اقلیت و زبان دوم به‌عنوان زبان اکثریت مورد توجه قرار می‌گیرد. در دوزبانگی آموزشی، زبان رسمی و آموزشی کشور با زبان اول فرد متفاوت است و او برای برخورداری از آموزش، ناچار به یادگیری زبان دوم است. در ایران که دارای زبان‌های متفاوت می‌باشد شیوه غالب دوزبانه شدن از طریق آموزش رسمی است (فیاضی بارجینی، ۱۳۸۹). بر اساس دیدگاه کنت (۲۰۱۰) هر کدام از این شیوه‌های دوزبانگی در کنار سایر متغیرهای محیطی می‌تواند موجب تضعیف یا تقویت یادگیری زبان دوم شده و اثرات شناختی متفاوتی به دنبال داشته باشد. هر جامعه انسانی دارای زبانی است و با آن ارتباط برقرار می‌کند. کودک انسان نیز در پناه افراد بالغ و بزرگ‌سال به حیات خود ادامه می‌دهد و از آنان نام‌ها و اصطلاحات لازم را فرا

دوزبانگی پدیده‌ای است جهانی که در اکثر کشورهای جهان وجود دارد. دوزبانگی به استفاده منظم از دو زبان اطلاق می‌شود و کودکان دو زبانه^۲ کودکانی هستند که در زندگی روزمره خود در خانه و مدرسه، نیازمند استفاده از دوزبان هستند (هارتسوایکر، کوستا و فینکبیرن^۳، ۲۰۰۸). دوزبانگی حالتی است که فرد به زبانی غیر از زبان مادری^۴ خود آموزش می‌بیند. زبان مادری اولین زبان آموخته شده توسط فرد است که به آن تکلم می‌کند، با آن رشد می‌یابد و عناصر فرهنگی و اجتماعی محیط خود را به وسیله آن لمس و درک می‌نماید (معروفی و محمدی‌نیا، ۱۳۹۲).

کنت^۵ (۲۰۱۰) از سه نوع دوزبانگی، شامل دوزبانگی همزمان، دوزبانگی متوالی و دوزبانگی آموزشی نام برده است. در دوزبانگی همزمان، تجربه دوزبانگی کمی بعد از تولد، زمانی که اعضای خانواده یا سرپرستان به دو زبان متفاوت صحبت می‌کنند، شروع می‌شود. در دو زبانی همزمان پیشرفت یادگیرنده تحت



در دوزبانگی آموزشی، زبان رسمی و آموزشی کشور با زبان اول فرد متفاوت است و فرد برای برخورداری از آموزش، ناچار به یادگیری زبان دوم است. در ایران که دارای زبان‌های متفاوت می‌باشد شیوه غالب دوزبانه شدن از طریق آموزش رسمی است

زبان بنمایند، زیرا دانستن زبان فارسی، شرط اولیه تحصیل و پیشرفت تحصیلی است.

نتایج پژوهش‌ها نیز تأثیر دوزبانگی را در عملکرد و پیشرفت تحصیلی متفاوت و گاه متناقض نشان می‌دهد، از جمله پارسایی، کیانی و آزاد فارسانی (۱۳۹۲) در پژوهشی نشان دادند که میانگین نمره آزمون حافظه کورنولدی دانش‌آموزان دوزبانه به‌طور معناداری بیش از دانش‌آموزان تک‌زبانه است. اما در درس فارسی میانگین نمره دوزبانه‌ها به‌طور معناداری پایین‌تر از تک‌زبانه‌ها بود. همچنین معروفی و محمدی‌نیا (۱۳۹۲) در پژوهشی نشان دادند که میان تفکر انتقادی دانش‌آموزان دوزبانه و یک‌زبانه تفاوت معناداری وجود دارد. به این صورت که میانگین تفکر انتقادی دانش‌آموزان دوزبانه، هم در مهارت کلی تفکر انتقادی و هم در برخی خرده مهارت‌های تشکیل‌دهنده آن، بالاتر از دانش‌آموزان یک‌زبانه بود. کمالی (۱۳۷۸) دوزبانگی را عامل تعیین‌کننده‌ای در عملکرد آموزشی کودکان دوزبانه محسوب نکرده ولی عوامل اجتماعی - فرهنگی، شرایط دوزبانه شدن و نیز غنای درون داده‌های زبانی را از

می‌گیرد. بر این اساس فرزندان زبان خانواده خود را دارا می‌شوند. ایران از جمله کشورهایی است که در آن زبان‌های متعددی رایج است. در بسیاری از نقاط کشور خانواده‌هایی زندگی می‌کنند که زبان مادری آن‌ها غیرفارسی است. کودکان این خانواده‌ها به زبان مادری خود تکلم کرده و با دیگران ارتباط برقرار می‌کنند. در هنگام شروع به تحصیل تمام کودکان واجب‌التعلیم، با زبان فارسی رسمی آموزش می‌بینند که بسیار متفاوت با زبان مادری این کودکان است، لذا مشکلات متعددی برای آن‌ها پیش می‌آید. به عقیده برنشتاین^۶ (۱۹۸۵) چون آموزش و پرورش رسمی به زبان رسمی انجام می‌گیرد که عموماً ساختی گسترده‌تر و پیچیده‌تر داشته و ارائه‌کننده مفاهیم و تجارب وسیع‌تر می‌باشد. بدین لحاظ کودکانی که به زبان‌های محلی تکلم می‌کنند، عموماً با زبان رسمی^۷ که در مدارس جهت آموزش مورد استفاده قرار می‌گیرد، آشنا نیستند و این امر پیشرفت تحصیلی^۸ آنان را با مشکل روبه‌رو می‌سازد. هنگام آموزش در مدارس ایران، کودکانی که دارای زبان غیرفارسی هستند می‌بایست تلاش بیشتری نسبت به کودکان فارسی

ضعف‌ها و نارسایی‌هایی که در جریان آموزش و پرورش دو زبانی حاصل می‌شود بسیار حائز اهمیت است. همچنین نتایج این تحقیق می‌تواند برای همه برنامه‌ریزان درسی آموزش و پرورش در پایه‌های متوسطه اول و دوم و نیز برای سایر متخصصان تعلیم و تربیت که به نوعی با برنامه‌ریزی محتوای کتاب‌های درسی سروکار دارند مفید فایده باشد. در نهایت، نتایج این تحقیق می‌تواند برای همه معلمان، مشاوران، روان‌شناسان و سایر افرادی که با کودکان دو زبانه کار می‌کنند، فایده داشته باشد. لذا توجه به این که تفاوت زبان مادری با زبان آموزشی می‌تواند در جریان تحصیل مشکلاتی را به وجود بیاورد و این که کودکان فارسی‌زبان و غیرفارسی‌زبان به یک طریق آموزش می‌بینند، مسئله پژوهش حاضر است و می‌خواهد مشخص کند که میزان خلاقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دو زبانه به چه میزان است. به‌طور خاص، این پژوهش، در پی بررسی تأثیر دو زبانه بودن بر خلاقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ۱۲ تا ۱۸ ساله شهر بانه در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ می‌باشد.

روش

تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش، از نوع همبستگی است. جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان نوجوان متوسطه اول و دوم شهر بانه است که در گروه سنی بین ۱۲ تا ۱۸ قرار داشتند و طبق اطلاعات رسمی اداره آموزش و پرورش شهر بانه تعدادشان در سال تحصیلی ۹۴-۹۳، جمعا ۷۷۷۲ نفر بوده است. با توجه به وضعیت شهر بانه این جمعیت دانش‌آموزی به سه منطقه شمال، جنوب و مرکز تقسیم شدند که از جمعیت جامعه آماری پژوهش تعداد ۳۳۳۱ نفر دانش‌آموز ۱۲ تا ۱۸ ساله مدارس متوسطه اول و دوم مرکز شهر بانه بودند و از آن میان ۲۲۳ نفر با بهره‌گیری از جدول مورگان به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند. یادآوری می‌شود که به منظور نمونه‌گیری، ابتدا شهر بانه به سه منطقه شمال، جنوب و مرکز تقسیم شد، سپس از منطقه مرکزی دو مدرسه دخترانه متوسطه اول و دوم و دو مدرسه پسرانه متوسطه اول و دوم به صورت تصادفی، گزینش و در مرحله بعد از بین این مدارس دانش‌آموزان به صورت تصادفی انتخاب شدند.

ابزار اندازه‌گیری: به منظور گردآوری داده‌ها از آزمون تفکر خلاق تورنس نسخه تصویری (فرم B) استفاده گردید و همچنین از کارنامه تحصیلی نوبت اول و دوم دانش‌آموزان جهت بررسی پیشرفت تحصیلی آنان استفاده شد.

الف. آزمون تفکر خلاق تورنس^۹ (TTCT) (فرم B): آزمون‌های تورنس که حاصل ۹ سال کار تورنس و همکارانش (۱۹۹۸؛ به نقل از دائمی و مقیمی بارفروش، ۱۳۸۲) در مورد



یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که دانش‌آموزان دوزبانه از خلاقیت بالاتری نسبت به دانش‌آموزان یک زبانه برخوردارند و قابلیت سیالی، قابلیت انعطاف‌پذیری، قابلیت ابتکار و قابلیت بسط این دانش‌آموزان با افزایش دامنه لغات و واژگان از یک زبان به دو زبان فزونی می‌گیرد

عوامل تعیین‌کننده در عملکردهای تحصیلی کودکان دو زبانه بر شمرده است. شیرعلی‌پور، اسدی، محمد نظری و شکوری (۱۳۹۲) در فراتحلیلی نشان داده‌اند که رابطه بین دوزبانی و پیشرفت تحصیلی امری محرز نیست. احتشامی و موسوی (۱۳۸۸) در پژوهشی به این نتیجه دست یافتند که پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دو زبانه و تک‌زبانۀ اصفهان در کلیۀ دوره‌های تحصیلی تفاوت معناداری با یکدیگر ندارند.

در گسترۀ جغرافیایی کشور ایران، اقوام گوناگونی با آداب و سنن و زبان‌های مختلف زندگی می‌کنند و در بسیاری از نقاط ایران مردم به زبان‌هایی غیر از زبان فارسی، مانند کردی، ترکی، عربی، لری و... سخن می‌گویند، مطالعات بسیاری در مورد عوامل مربوط به ایجاد افت تحصیلی یا پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان انجام شده، اما در مورد ارتباط با عامل دو زبانه بودن کمتر پژوهشی صورت گرفته است، بنابراین پرداختن به تأثیرات این موضوع در کشوری همچون ایران که در آن زبان‌های متعددی، هر یک با قواعد خاص، وجود دارد ضرورت دارد؛ زیرا نوآموزانی که به دبستان فرستاده می‌شوند یا با زبان فارسی آشنا نیستند و یا اگر آشنا باشند، آن آشنایی چنان نیست که برای آموزش کافی باشد. از این‌رو نتایج این تحقیق در شناسایی کمبودها و

۱۲ سال و حداکثر آن ۱۸ سال، که میانگین سن ۱۴/۷۹ و انحراف معیار آن ۱/۳۳ است.

جدول ۱: شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش به تفکیک وضعیت دوزبانگی

متغیر	یک‌زبانه		دو زبانه	
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
خلاقیت	۱۱۶/۱۰۲۹	۳۵/۵۲۳۴۴	۱۹۲/۱۳۵۵	۵۰/۰۱۳۵۱
ابتکار	۴۱/۰۴۴۱	۱۶/۸۰۱۲۴	۷۰/۹۲۹۰	۱۹/۶۸۴۲۳
سیالیت	۴۱/۶۳۲۴	۱۴/۲۳۵۶۵	۷۳/۷۱۶۱	۲۳/۷۳۱۱۱
بسط	۱۶/۷۷۹۴	۳/۲۹۱۰۸	۲۴/۱۵۴۸	۵/۲۶۷۰۸
انعطاف	۱۶/۶۴۷۱	۳/۲۲۱۹۶	۲۳/۳۳۵۵	۵/۱۶۰۱۳
معدل	۱۶/۸۴۳۸	۱/۷۲۴۹۳	۱۶/۸۷۵۷	۲/۵۹۳۱۶

همان‌طور که جدول شماره ۱ نشان می‌دهد میانگین خلاقیت و مؤلفه‌های آن به‌علاوه معدل، در دانش‌آموزان دو زبانه بیشتر است. انحراف معیار کلیه متغیرها نیز در گروه دو زبانه بیشتر است. به جهت آزمون فرضیات، قبل از به‌کارگیری آزمون آماری خاصی (پارامتری، غیرپارامتری)، با استفاده از آزمون آماری کالموگروف - اسمیرنوف نرمال بودن داده‌ها مورد آزمون قرار گرفت. همان‌طور که در جدول شماره ۲ نشان داده شده است سطح معناداری کلیه متغیرها کمتر از ۰/۰۵ است که نشان‌دهنده نرمال نبودن توزیع آن است و به همین دلیل از خودگردان‌سازی استفاده شد. خودگردان‌سازی یک روش ناپارامتریک است که بر نمونه‌گیری مجدد همراه با جایگذاری مبتنی است و به دفعات بسیاری انجام می‌شود (برای مثال ۵۰۰۰ بار). چون میانگین توزیع خودگردان‌سازی شده دقیقاً با مقدار آماره برابر نیست یک تصحیح برای سوگیری معمولاً اجرا می‌شود. با داشتن توزیع، یک دامنه اطمینان، یک مقدار p ، یا یک خطای استاندارد می‌تواند تعیین شود. معمولاً یک دامنه اطمینان محاسبه می‌شود، اگر صفر در دامنه قرار نداشته باشد. پژوهشگر می‌تواند مطمئن شود که آماره با صفر تفاوت دارد (بولن و استین^۱، ۱۹۹۰). لذا برای آزمون فرضیه‌ها از همبستگی دورشته‌ای نقطه‌ای استفاده شد. برای این منظور دانش‌آموزان یک‌زبانه با کد صفر و دانش‌آموزان دوزبانه با کد ۱ مشخص شدند. بر اساس کدگذاری انجام شده، مثبت بودن ضریب همبستگی نشان‌دهنده بیشتر بودن خلاقیت و یا پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دو زبانه و منفی بودن ضریب

رفتار خلاق و مظاهر آن است، در مطالعات بسیاری به‌عنوان ملاکی برای سنجش خلاقیت به کار رفته است. این آزمون‌ها بر پایه نظریه و تعریف تورنس از خلاقیت ساخته شده و چهار عامل ابتکار، بسط، سیالی و انعطاف‌پذیری را اندازه می‌گیرند. این پذیرش تا حدی تحت تأثیر مدل ساختار ذهنی گیلفورد است به‌طوری که تورنس (۱۹۸۹)؛ به نقل از دائمی و مقیمی بارفروش، (۱۳۸۲) بر اساس نتایج پژوهشی ضرایب پایایی بین ۰/۸۰ و ۰/۹۰ و ضرایب روایی معادل ۰/۶۳ را برای این آزمون با سایر آزمون‌های خلاقیت ذکر می‌کند.

هر چند که پایایی این آزمون در ایران مشخص شده است اما در پژوهش حاضر نیز جهت سنجش ضرایب پایایی بخش‌های مختلف آزمون تفکر خلاق تورنس (فرم تصویری ب) با استفاده از روش آلفای کرونباخ محاسبه شده است، برای مؤلفه‌ها ضرایب پایایی عبارت‌اند از: مؤلفه ابتکار ۰/۸۹، مؤلفه بسط ۰/۹۱، مؤلفه سیالی ۰/۸۲ و مؤلفه انعطاف‌پذیری ۰/۷۸ و ضریب پایایی خلاقیت کل عبارت بود از ۰/۸۴. چنانچه مشاهده می‌شود، ضرایب پایایی بخش‌های مختلف آزمون خلاقیت بیشتر از ۰/۷ و ضرایب پایایی خلاقیت کل ۰/۸۴ می‌باشد که این موضوع دلالت بر معتبر و پایا بودن آزمون خلاقیت دارد.

ب. کارنامه تحصیلی: به منظور اندازه‌گیری پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، از کارنامه تحصیلی نوبت اول و دوم هر یک از دانش‌آموزان استفاده شد؛ بدین صورت که میانگین نمرات هر دانش‌آموز به صورت اعداد خامی که در نوبت اول به دست آورده بودند با میانگین نمرات نوبت دوم آن‌ها مقایسه و بدین ترتیب پیشرفت تحصیلی هر دانش‌آموز محاسبه گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد. آمار توصیفی شامل فراوانی، درصد، درصد تراکمی و نمودار میله‌ای بود. به وسیله آزمون کالموگروف - اسمیرنوف نرمال بودن توزیع متغیرهای پژوهش بررسی شد و در نهایت برای آزمون فرضیه‌ها از ضریب همبستگی دو رشته‌ای نقطه‌ای استفاده شد.

یافته‌ها

توزیع فراوانی جنسیت پاسخ‌دهندگان به این صورت بود که از مجموع ۲۲۳ نفری نمونه پژوهشی، ۱۰۹ نفر از پاسخ‌دهندگان (۴۸/۹ درصد) دختر، و ۱۱۴ نفر (۵۱/۱ درصد) پسر بودند. همچنین توزیع فراوانی وضعیت دوزبانگی پاسخ‌دهندگان نشان داد که ۶۸ نفر از پاسخ‌دهندگان (۳۰/۵ درصد) یک زبانه، و ۱۵۵ نفر (۶۹/۵ درصد) دوزبانه می‌باشند و میانگین و انحراف معیار سن پاسخ‌دهندگان عبارت بود از حداقل سن

همبستگی بیانگر کمتر بودن خلاقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دو زبانه خواهد بود.

بسط، سیالیت و انعطاف‌پذیری نشان داده شده است.

جدول ۲: نتایج آزمون کالموگراف - اسمیرنوف برای توزیع نرمال داده‌ها

متغیر	آماره آزمون	درجه آزادی	سطح معناداری
تکرار	۰/۰۹۶	۲۲۳	۰/۰۰۰ ^c
خودتنظیمی	۰/۰۸۳	۲۲۳	۰/۰۰۰ ^c
برنامه‌ریزی	۰/۱۷۵	۲۲۳	۰/۰۰۰ ^c
طبقه‌بندی	۰/۱۱۵	۲۲۳	۰/۰۰۰ ^c
سواد اطلاعاتی	۰/۱۲۰	۲۲۳	۰/۰۰۰ ^c

جدول ۴: همبستگی بین دوزبانگی و ابتکار

دوزبانگی		ابتکار
همبستگی	۰/۵۹۱	
سطح معناداری	۰/۰۰۱	
تعداد	۲۲۳	
حد پایین ۹۵٪	۰/۴۹۳	
حد بالای ۹۵٪	۰/۶۷۹	

برای تحلیل فرضیه «بین دوزبانگی و خلاقیت دانش‌آموزان ۱۲ تا ۱۸ ساله شهر بانه رابطه معناداری وجود دارد» از همبستگی دورشته‌ای نقطه‌ای استفاده شده که نتایج آن در جدول شماره ۳ دیده می‌شود.

بر اساس نتایج جدول ۴ ضریب همبستگی بین دوزبانگی و ابتکار در سطح معناداری $r=0/606$ ، $0/001$ می‌باشد. همچنین حد پایین دامنه اطمینان ۹۵٪ برابر $0/493$ و حد بالای آن $0/679$ است، که صفر در دامنه آن قرار ندارد، بنابراین با ۹۵ درصد اطمینان فرض صفر رد و نتیجه گرفته می‌شود که «بین دوزبانگی و ابتکار رابطه معناداری وجود دارد» مثبت بودن این ضریب همبستگی نشان می‌دهد که میزان ابتکار دانش‌آموزان دوزبانه بیشتر است.

جدول ۳: همبستگی بین دوزبانگی و خلاقیت

دوزبانگی		خلاقیت
همبستگی	۰/۶۰۶	
سطح معناداری	۰/۰۰۱	
تعداد	۲۲۳	
حد پایین ۹۵٪	۰/۵۱۷	
حد بالای ۹۵٪	۰/۶۹۱	

بر اساس نتایج جدول ۳ ضریب همبستگی بین دوزبانگی و خلاقیت در سطح معناداری $r=0/606$ ، $0/001$ می‌باشد. همچنین حد پایین دامنه اطمینان ۹۵٪ برابر $0/517$ و حد بالای آن $0/691$ است، که صفر در دامنه آن قرار ندارد، بنابراین با ۹۵ درصد اطمینان فرض صفر رد و نتیجه گرفته می‌شود بین دوزبانگی و خلاقیت رابطه معناداری وجود دارد. مثبت بودن این ضریب همبستگی نشان می‌دهد که میزان خلاقیت دانش‌آموزان دو زبانه بیشتر است. و همچنین در سطح مؤلفه هم به ترتیب در جدول‌های شماره ۴، ۵، ۶ و ۷ همبستگی بین دو زبانی با ابتکار،

جدول ۵: همبستگی بین دوزبانگی و بسط

دوزبانگی		بسط
همبستگی	۰/۵۷۲	
سطح معناداری	۰/۰۰۱	
تعداد	۲۲۳	
حد پایین ۹۵٪	۰/۴۸۸	
حد بالای ۹۵٪	۰/۶۴۸	

بر اساس نتایج جدول ۵ ضریب همبستگی بین دوزبانگی و بسط در سطح معناداری $r=0/572$ ، $0/001$ می‌باشد. همچنین حد پایین دامنه اطمینان ۹۵٪ برابر $0/488$ و حد بالای آن $0/648$ است، که صفر در دامنه آن قرار ندارد، بنابراین با ۹۵ درصد اطمینان فرض صفر رد و نتیجه گرفته می‌شود که «بین دوزبانگی و بسط رابطه معناداری وجود دارد.» مثبت بودن این ضریب همبستگی نشان می‌دهد که میزان بسط دانش‌آموزان دوزبانه بیشتر است.



جدول ۶: همبستگی بین دوزبانگی و سیالیت

دوزبانگی		سیالیت
همبستگی	۰/۵۸۳	
سطح معناداری	۰/۰۰۱	
تعداد	۲۲۳	
حد پایین ۹۵٪	۰/۴۷۸	
حد بالای ۹۵٪	۰/۶۸۴	

براساس نتایج جدول ۶ ضریب همبستگی بین دوزبانگی و سیالیت در سطح معناداری ۰/۰۰۱، $r=0/583$ می‌باشد. همچنین حد پایین دامنه اطمینان ۹۵٪ برابر ۰/۴۷۸ و حد بالای آن ۰/۶۸۴ است که صفر در دامنه آن قرار ندارد. بنابراین با ۹۵ درصد اطمینان فرض صفر رد و نتیجه گرفته می‌شود که «بین دوزبانگی و سیالیت رابطه معناداری وجود دارد.» مثبت بودن این ضریب همبستگی نشان می‌دهد که میزان سیالیت دانش‌آموزان دوزبانه بیشتر است.

جدول ۸: همبستگی بین دوزبانگی و پیشرفت تحصیلی

دوزبانگی		پیشرفت تحصیلی
همبستگی	۰/۰۰۶	
سطح معناداری	۰/۹۲۶	
تعداد	۲۲۳	
حد پایین ۹۵٪	-۰/۱۰۱	
حد بالای ۹۵٪	۰/۱۲۳	

براساس نتایج جدول ۸ ضریب همبستگی بین دوزبانگی و پیشرفت تحصیلی سطح معناداری ۰/۰۰۶، $r=0/006$ می‌باشد. همچنین حد پایین دامنه اطمینان ۹۵٪ برابر ۰/۱۰۱- و حد بالای آن ۰/۱۲۳ است، که صفر در دامنه آن قرار دارد، بنابراین فرض صفر تأیید و نتیجه گرفته می‌شود که «بین دوزبانگی و پیشرفت تحصیلی رابطه معناداری وجود ندارد.»

نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی رابطه بین دوزبانگی و خلاقیت و پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان، پایه‌های متوسطه اول و دوم آموزش و پرورش شهر بانه انجام شده است. نتایج پژوهش نشان داد که سطح و میزان خلاقیت و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده آن در هر دو گروه مورد بررسی، یعنی دانش‌آموزان یک‌زبانه و دانش‌آموزان دو زبانه، متفاوت می‌باشد. این بدین معناست که دانش‌آموزان دوزبانه از خلاقیت بالاتری به نسبت دانش‌آموزان یک‌زبانه برخوردارند و قابلیت سیالی، قابلیت انعطاف‌پذیری،

جدول ۷: همبستگی بین دوزبانگی و انعطاف‌پذیری

دوزبانگی		انعطاف‌پذیری
همبستگی	۰/۵۵۳	
سطح معناداری	۰/۰۰۱	
تعداد	۲۲۳	
حد پایین ۹۵٪	۰/۲۷۲	
حد بالای ۹۵٪	۰/۶۵۵	

براساس نتایج جدول ۷، ضریب همبستگی بین دوزبانگی و انعطاف‌پذیری در سطح معناداری ۰/۰۰۱، $r=0/553$ می‌باشد. همچنین حد پایین دامنه اطمینان ۹۵٪ برابر ۰/۲۷۲ و حد بالای آن ۰/۶۵۵ است، که صفر در دامنه آن قرار ندارد، بنابراین با ۹۵ درصد اطمینان فرض صفر رد و نتیجه گرفته می‌شود که «بین دوزبانگی و انعطاف‌پذیری رابطه معناداری وجود دارد.» مثبت بودن این ضریب همبستگی نشان می‌دهد که میزان انعطاف‌پذیری بودن دانش‌آموزان دوزبانه بیشتر است.

برای تحلیل فرضیه «بین دوزبانگی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ۱۲ تا ۱۸ ساله شهر بانه رابطه معناداری وجود دارد» از همبستگی دو رشته‌ای نقطه‌ای استفاده شده که نتایج آن در جدول شماره ۸ نشان داده می‌شود.



در دوزبانگی همزمان، پیشرفت یادگیرنده تحت تأثیر مدت زمان و فشردگی استفاده از هر زبان حاصل می‌شود. دوزبان‌های همزمان در صورت تداوم دروندادها و فرصت‌های معنادار می‌توانند تبدیل به سخن‌گویان ماهری در هر دو زبان شوند

افراد در زبان دوم و غنای محیط و فرصت‌های فراهم شده برای زبان دوم از جمله عوامل تسهیل‌کننده مهارت‌های تفکر خلاق در دانش‌آموزان دوزبان‌ه مورد مطالعه باشد.

ریموند و همکاران (۲۰۰۲)، ناهمخوانی بین یافته‌های اخیر در زمینه ارتباط دوزبانگی و مهارت‌های شناختی با یافته‌های قدیمی‌تر را ناشی از مشکلات روش‌شناسی همچون عدم توافق بر تعاریف دوزبانگی، دشواری تعیین سطح دوزبانگی، ناتوانی در کنترل متغیرهای همبسته با هوشبهر مانند سن، جنس، زمینه اقتصادی و اجتماعی و سطح آموزش، نابرابری نمونه‌ها در سنجش مهارت زبانی و استفاده از آزمون‌های غیر استاندارد در پژوهش‌های قدیمی‌تر می‌دانند.

عامل دیگری که شاید کمتر در این تحقیقات مورد توجه قرار گرفته است، زمان و محدوده دو زبانه شدن است. احتمالاً اثرات منفی دوزبانگی در سنین و دوره‌های تحصیلی پایین‌تر که هنوز کودکان دو زبانه مهارت کافی را در زبان دوم پیدا نکرده‌اند، بیش از سنین و دوره‌های تحصیلی بالاتر باشد. دوره متوسطه اول دوران به حداکثر رسیدن توانایی‌های جسمی و ذهنی افراد است. اغلب تحقیقات انجام گرفته در ایران در زمینه دوزبانگی در دوره ابتدایی بوده و کمتر به دوره‌های متوسطه اول و دوم پرداخته شده است. به همین دلیل در این پژوهش به توانایی تفکر خلاق و پیشرفت تحصیلی در سن نوجوانی، ۱۸-۱۲ ساله و در دوره‌های تحصیلی متوسطه اول و دوم تأکید گردید. احتمالاً

قابلیت ابتکار و قابلیت بسط این دانش‌آموزان با افزایش دامنه لغات و واژگان از یک زبان به دو زبان فزونی می‌گیرد. این نتیجه با پژوهش بیانلو، آزاد فلاح، رسول‌زاده طباطبایی (۱۳۹۲) همخوانی دارد. همچنین این یافته با نتایج بسیاری از پژوهش‌های اخیر که حکایت از اثرات تقویت‌کنندگی دوزبانگی و تأثیر آن بر عملکردهای شناختی، مانند کنترل شناختی، دقت انتخابی (بیالی سستوک^{۱۱}، ۲۰۰۷)؛ مهارت‌های تفکر واگرا (کوناکا^{۱۲}، ۱۹۹۷)، حل مسئله (استفانز، ۱۹۹۷) و تفکر انتقادی و منش (ریموند^{۱۳} و همکاران، ۲۰۰۲)؛ پرورش مهارت‌های شناختی (احمدی‌مهر، ۱۳۷۱؛ به نقل از معروفی و محمدی‌نیا، ۱۳۹۲) و (براهنی، ۱۳۷۱؛ به نقل از معروفی و محمدی‌نیا، ۱۳۹۲) تأکید کرده‌اند همخوانی دارد. در مقابل، یافته‌های این پژوهش با نتایج پژوهش‌های بارک و پری^{۱۴} (۱۹۳۸)؛ کارو^{۱۵} (۱۹۵۷)؛ به نقل از معروفی و محمدی‌نیا، ۱۳۹۲)؛ هوسپیان (۱۳۸۶) و بیکر^{۱۶} (۱۹۸۸) به نقل از معروفی و محمدی‌نیا، ۱۳۹۲) که به تأثیرات مخرب دوزبانگی بر عوامل شناختی و اختلالات زبانی اشاره کرده‌اند، ناهمخوان است. به نظر می‌رسد، وجود همخوانی میان یافته‌های این پژوهش با پژوهش‌های قبلی، با عنایت به مبانی قوی حمایت‌کننده از اثرات مثبت دوزبانگی، وجود تفاوت معنادار در میانگین مهارت تفکر خلاق به نفع دانش‌آموزان دو زبانه در مقایسه با همسالان یک زبانه آن‌ها امر طبیعی باشد. احتمالاً نوع دوزبان‌ه شدن، تبحر و مهارت

13. Raymond
14. Barke & Perry
15. Carrow
16. Baker

منابع

۱. احتشامی، طیبه و موسوی، سیدغفار. (۱۳۸۸). مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مناطق دوزبانه با دانش‌آموزان تک‌زبانه استان اصفهان در سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷. ماهنامه پژوهشی، آموزشی پژوهش‌نامه آموزشی. پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش. شماره ۱۱۹. (۱۲). ۵-۹.
۲. براهنی، محمدتقی (۱۳۷۱)؛ پیامدهای شناختی دوزبانگی؛ سمینار بررسی دوزبانگی؛ وزارت آموزش و پرورش.
۳. بیانلو، اعظم؛ آزادفلاح، پرویز؛ رسول‌زاده طباطبایی، کاظم. (۱۳۹۲). تحول تفکر خلاق در کودکان یک‌زبانه و دوزبانه زودهنگام. دو فصلنامه علمی - پژوهشی شناخت اجتماعی؛ سال سوم، شماره یکم.
۴. پارسایی، سلمان؛ کیانی، ستار و آزاد فارسانی، یاسر. (۱۳۹۲). مقایسه حافظه کاری و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان پسر یک‌زبانه و دو زبانه. مجله روان‌شناسی. سال هفدهم. شماره ۱. (۱). بهار. ۱۰۴-۱۱۹.
۵. دائمی، حمیدرضا و مقیمی بارفروش، سیده فاطمه. (۱۳۸۲). هنجاریابی آزمون خلاقیت. تازه‌های علوم شناختی، سال ۶، شماره ۳ و ۴. ۸-۱۱.
۶. شیرعلی‌پور، اصغر؛ اسدی، مسعود؛ محمد نظری، علی و شکوری، زینب. (۱۳۹۲). فراتحلیل نقش آموزش‌های پیش از دبستان و دوزبانگی در پیشرفت تحصیلی. مجله علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز. دوره ششم، سال ۲۰. شماره ۱. (۱ و ۲). ۱۳۷-۱۵۴.
۷. شیویاری، فرهاد. (۱۳۷۸). بررسی تأثیر دوزبانگی بر سازگاری عاطفی و اجتماعی کودکان دوزبانه؛ پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی؛ دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
۸. فیاضی بارجینی، لیللا. (۱۳۸۹). رابطه دوزبانگی و اختلال‌های گفتار و زبان. فصل‌نامه تعلیم و تربیت استثنایی. (۱۰۲). ۶۲-۷۱.
۹. کمالی، حسین. (۱۳۷۸). پیامدهای آموزش دو زبانی در دانش‌آموزان پایه دوم دبستان‌های تهران و زنجان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت معلم تهران.
۱۰. معروفی، یحیی و محمدی‌نیا، اسماعیل. (۱۳۹۲). دوزبانگی و رابطه آن با مهارت‌های تفکر انتقادی. فصل‌نامه نوآوری‌های آموزشی. شماره ۴۵، سال دوازدهم. (۱). ۴۵-۶۰.
۱۱. هرازیان، علی (۱۳۷۰)؛ بررسی مشکلات تحصیلی دانش‌آموزان دوزبانه بختیاری - ترک دوره ابتدایی، استان چهارمحال بختیاری.
۱۲. هوسپیان، آلیس (۱۳۸۶)؛ مقایسه توانایی‌های معنی شناختی دانش‌آموزان تک‌زبانه و دوزبانه در پایه‌های دوم و پنجم دبستان؛ پایان‌نامه کارشناسی ارشد؛ دانشکده توانبخشی علوم پزشکی ایران، تهران.
13. Bastian, G (1985) Children's compression of English comparative form.
14. Bialystok, E. (2007). Cognitive effects of bilingualism: How linguistic experience leads to cognitive change. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10, 210-223.
15. Bollen, K. A., & Stine, R., (1990). Direct and indirect effects: Classical and bootstrap estimates of variability. *Sociological Methodology*, 20, 115-40.
16. Hartsuiker, R. J., Costa, A. & Finkbeiner, M. (2008). Bilingualism: Functional and neural perspectives. *Acta Psychologica*, 128, pp413-415.

فراهم شدن محیط غنی و محرک، به ویژه با حضور پررنگ رسانه‌های دیداری توانسته است اثرات منفی ناشی از یادگیری زبان دوم را به حداقل برساند. به علاوه زبان کردی (زبان اول) با زبان فارسی دارای ریشه‌ها و اشتراکات بسیاری است که احتمالاً این امر به تقویت کودکان دو زبانه کرد زبان در زبان فارسی به‌ویژه در دوره‌های متوسطه اول و دوم و افزایش میانگین نمره خلاقیت آن‌ها موجب شده است.

طبق نتایج این پژوهش رابطه معناداری بین پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و دوزبانگی آن‌ها به دست نیامد و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ۱۸-۱۲ ساله شهر بانه تحت تأثیر دو زبانه یا یک‌زبانه بودن آن‌ها قرار ندارد، که این حاکی از بی‌تفاوتی و یکسانی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان یک زبانه و دوزبانه است. این نتیجه با نتایج پژوهش‌های معروفی و محمدی‌نیا (۱۳۹۲)، احتشامی و موسوی (۱۳۸۸) همخوانی دارد و یافته‌های این پژوهش موارد مطرح شده آن‌ها را مورد تأیید قرار می‌دهد. در مقابل، نتایج این پژوهش با پژوهش‌های پارسایی، کیانی و آزادفارسانی (۱۳۹۲)، کمالی (۱۳۷۸)، شیرعلی‌پور، اسدی، محمد نظری و شکوری (۱۳۹۲) ناهمخوان است.

مخالفان دوزبانگی را می‌توان به دو گروه تقسیم کرد. گروه اول کسانی هستند که نگران اثرات مخرب دوزبانگی بر کارکردهای شناختی و عملکردی فرد هستند و برای اجتناب از آن، راه چاره را در حذف زبان اول دانسته و تلاش می‌کنند از همان ابتدا با بی‌توجهی به زبان مادری کودک و تکلم با زبان رسمی مرکز، کودک را از پیامدهای مثبت یادگیری دو زبان محروم سازند. گروه دوم کسانی هستند که بدون توجه به شرایط و مقتضیات سیاسی، فرهنگی و اجتماعی جامعه اصرار بر آموزش صرفاً به زبان مادری دارند و زمینه محرومیت کودک از پیامدهای مثبت دوزبانگی را فراهم می‌سازند. لذا بر اساس نتایج این پژوهش پیشنهاد می‌شود که دوزبانگی نه به‌عنوان یک تهدید، بلکه به‌عنوان یک فرصت تلقی شود و زبان مادری در کنار زبان رسمی، به‌ویژه در دوره ابتدایی مورد توجه لازم قرار گیرد.

پی‌نوشت‌ها

1. Bilingualism
2. Bilingual children
3. Hartsuikar, Costa & Finkbeiner
4. mother tongue
5. Kohnert
6. Bernstein
7. official language
8. academic achievement
9. Torrance Tests of Creative Thinking
10. Bollen, K. A., & Stine
11. Bialystok
12. Konaka